

Kajaani Löytösuo

Tuulivoimahankkeen arkeologinen inventointi 2022

Arttu Tokoi
Hannu Poutiainen

Maanala Oy

Sisällys

Tutkimuksen perustiedot	3
Kohdeluettelo.....	4
1. Tausta ja tutkimustehtävä.....	5
2. Menetelmät.....	5
3. Yleiset havainnot	6
3.1. Topografia.....	6
3.2. Historiallinen kartta-aineisto ja nimistö	7
4. Inventointikohteet	9
4.1. Aiemmin rekisteröidyt arkeologiset kohteet	9
1. Kajaani, Maaselänkangas 2	9
2. Kajaani, Maaselänkangas 3	11
3. Kajaani, Päivänlasku	13
4.2. Aiemmin rekisteröimättömät arkeologiset kohteet	15
4. Kajaani, Pylkäs.....	15
5. Kajaani, Saunala	18
6. Kajaani, Sulkapuro.....	20
7. Kajaani, Hanhiaro 1	23
8. Kajaani, Hanhiaro 2	25
9. Kajaani, Kirveskallionkangas	27
10. Kajaani, Kuohunkangas	29
11. Kajaani, Haarapuron Hautakangas	31
12. Kajaani, Honkamäen Hautakangas	33
13. Kajaani, Isoaho	35
5. Yhteenvedo tutkimuksen tuloksista	37

Tutkimuksen perustiedot

Kohde: Kajaanin Löytösuon tuulivoimapuiston suunnitelma-alue

Tutkimuksen tyyppi: arkeologinen inventointi

Tavoite: Tarkastaa alueelta tunnetut muinaisjäännökset sekä selvittää, onko siellä aiemmin tuntemattomia arkeologisia kohteita

Kenttätöaika: 13.–15.11.2022

Tutkijat: FM Arttu Tokoi & FM Hannu Poutiainen, Maanala Oy

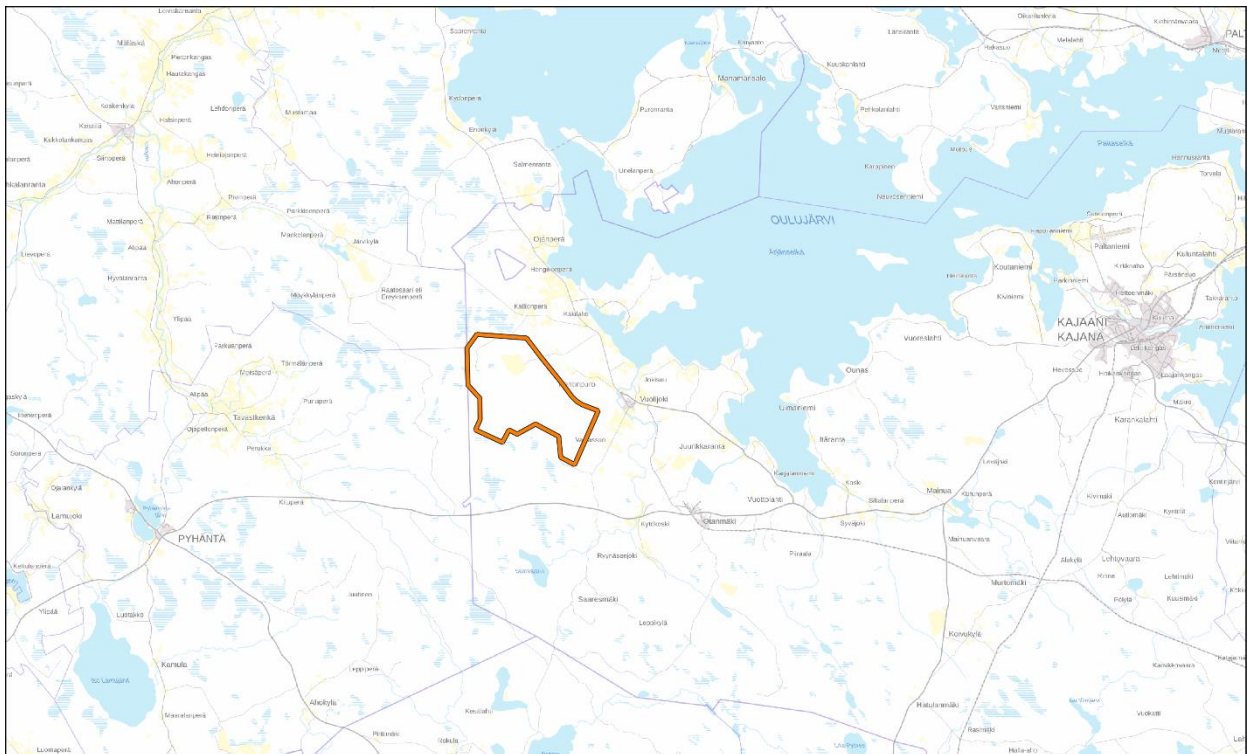
Tilaaaja: FCG Finnish Consulting Group Oy

Aiemmat arkeologiset inventoinnit: Kelola-Mäkeläinen 2015

Alkuperäinen arkistoaineisto digitaalisine valokuvineen: Maanala Oy. Raporttikopiot pdf-muodossa: Museoviraston arkisto, alueellinen vastuumuseo ja työn tilaaja.

Talletetut esinelöydöt: –

Tulos: Muinaisjäännösrekisteriin oli kirjattu alueelta ennestään kolme muinaisjäännöskohdetta. Inventoinnissa löydettiin yhdeksän uutta kiinteää muinaisjäännöstä ja yksi jo aiemmin tuhoutunut kohde. Kaikki ovat tervahautoja.

Kuva 1. Tutkimusalueen sijainti. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Raportin karttakoordinaatit on ilmoitettu ETRS-TM35FIN-järjestelmässä.

Kansikuva: Näkymä suunnitellun voimalanpaikan vieressä. Paikalle sattui yhtä aikaa kaksi hirvikoiraa.

Kohdeluettelo

Nro	Kohdenimi	Laji	Tyyppi	Rekisterissä	N	E
1	Maaselänkangas 2	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat, kiukaat	1000029929	7118951	489422
2	Maaselänkangas 3	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat, kiukaat	1000029930	7118611	489427
3	Päivänlasku	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	1000029958	7114865	491495
4	Pylkäs	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat, kiukaat	uusi kohde	7119659	490816
5	Saunala	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7117617	491857
6	Sulkapuro	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat, kiukaat	uusi kohde	7116303	492996
7	Hanhiaaro 1	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7118995	493920
8	Hanhiaaro 2	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7119159	494036
9	Kirveskallionkangas	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7118222	494082
10	Kuohunkangas	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7118084	495434
11	Haarapuron Hauta-kangas	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7117610	496216
12	Honkamäen Hauta-kangas	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7114254	495548
13	Isoaho	kiinteä muinais-jäännös	tervahaudat	uusi kohde	7115018	496656

1. Tausta ja tutkimustehtävä

Inventointi koskee Löytösuon tuulivoimahan-
ketta Kajaanissa. Oulujärven lounaispuolella lä-
hellä Pyhännän rajaa sijaitsevan hankealueen
pinta-ala oli 45 km² ja sinne oli alustavasti
suunnitteilla 35 voimalaa (ks. kuvia 1 ja 2).

FCG Finnish Consulting Group Oy tilasi alueen
arkeologisen inventoinnin Maanala Oy:ltä
19.10.2022. Maastotyöt tekivät FM Hannu
Poutiainen ja FM Arttu Tokoi 13.–15.11.2022.

Aiemmin tunnettuja muinaisjäänösrekisterin
kohteita osui alueelle kolme. Ne tarkastettiin,
ja alueelta etsittiin lisäksi uusia ennestään tun-
temattomia arkeologisia kohteita.

2. Menetelmät

Valmistelemina töinä tutkittiin alueelta saata-
vissa oleva historiallinen kartta-aineisto, jota
käsitellään tarkemmin edempänä. Paikanni-
mistöä käytiin läpi Nimiarkiston ja Nimisampo-
palvelun avulla sekä pitäjänkartastoa hyödyn-
tään.

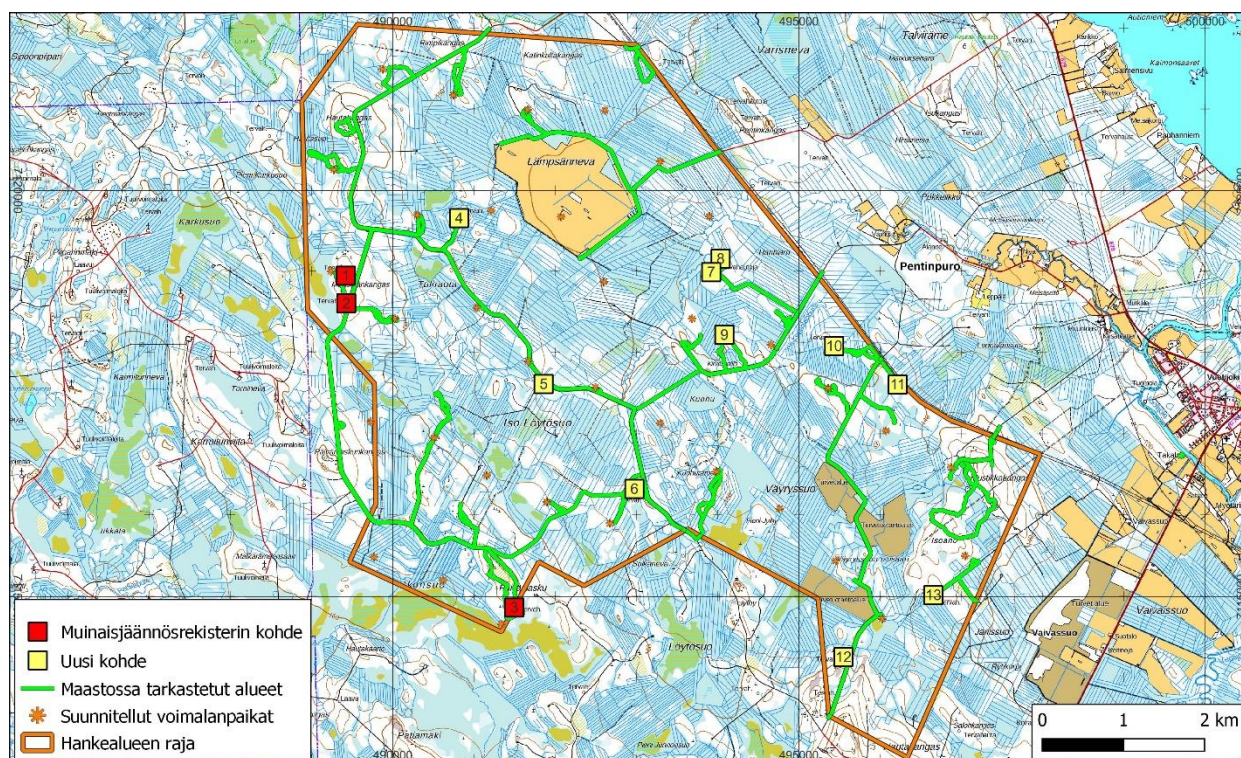
Maanmittauslaitoksen 0,5 p laserkeilausaineis-
toon pohjautuvasta vinovalovarjosteesta

etsittiin anomalioita kuten mahdollisia terva-
hautoja. Tunnetut tervahaudat tarkistettiin
myös Maanmittauslaitoksen maastotietokan-
nasta.

Maastossa tarkastettiin kaikki voimalanpaikat,
joista arkeologisten kohteiden löytyminen kat-
sottiin mahdolliseksi. Joitain suolla sijaitsevia
paikkoja jätettiin tarkastamatta, mutta näissä-
kin tapauksissa pyrittiin tarkastamaan oletetun
saapumisreitien puoleista kangasmaastoa.
Suunnitellut tielinjat tai soranottoaikat eivät
olleet vielä tiedossa.

Kaikki laserkeilausaineistosta tehty havainnot
tarkastettiin maastossa. Useimmista myös löy-
dettiin uusia kohteita. Joitain paikkoja tarkas-
tettiin lisäksi nimistön ja vanhan kartta-aineis-
ton perusteella.

Hankealue on korkeudeltaan välillä 135–180 m
mpy. Mahdolliset muinaisrannat ajoittuvat
näin varhaismesoliittisiksi. Asutukselle sopivia
muinaisrantoja on alueella suhteellisen vähän.
Näitä pyrittiin joka tapauksessa tarkastamaan
maastossa. Lähialueiden muinaisrantasidon-
naiset asuinpaikat sijoittuvat noin korkeudelle
130 m tai tätä matalammille tasoille.

Kuva 2. Kohteiden sijainti ja tarkastetut alueet. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Maastotöissä noudatettiin vakiintuneita arkeologisen inventoinnin menetelmiä. Maastoa tarkasteltiin pintapuolisesti, ja sopiville paikoille tehtiin koekuoppia tai kairauksia. Havainnot dokumentoitiin valokuvin, sanallisesti ja satelliittipaikantimella.

Kohteiden koordinaattitiedot on ensisijaisesti kirjattu laserkeilausaineiston perusteella. Tämä koskee useimpia tervahautoja. Muut kohteet on paikannettu satelliittipaikantimella useiden mittauksen avulla, mutta paikkatiedoissa voi tästä huolimatta olla pientä virhettä.

Sääolosuhteet olivat maastotöiden aikaan hyvät. Viimeisenä päivänä maassa oli pieni kuura-kerros, joka ei kuitenkaan haitannut havainnointia.

3. Yleiset havainnot

3.1. Topografia

Hankealueen maasto on pääosin hyvin tasaista. Valtaosa alueesta on ojitettua suota ja matalia suoperäisiä kankaita. Alueelle osuu kuitenkin myös joitain korkeita kuivia kankaita, kuten Hautakangas, Maaselänkangas, Päivänlasku ja Mustikkakangas. Maaperä on nähtävästi useimmilla kankailla moreenia, tosin esimerkiksi Mustikkakankaalla on myös paikoin puhtaampaa hiekkamaata. Lisäksi jotkut kankaiden rinteet ovat kallioisia.

Merkittävin vesistö on Pentinpuro, joka Löytösuosta ylöspäin tunnetaan Sulkapurona. Muut purot ovat vaikeammin hahmotettavissa nykyään, sillä ne ovat pääosin tuhoutuneet ojituksissa. Pitäjänkarttojen avulla voidaan Löytösuon pohjoisreunalta tunnistaa Löytöpuro ja Mustikkakankaan länsipuolelta Haarapuro. Lisäksi peruskarttaan on merkitty pieni nykyisin ojitettu Ylä-Leppälänpuro.

Kuva 3. Kankaan laitaa suunnitellulla voimalanpaikalla. Kuva: Arttu Tokoi

3.2. Historiallinen kartta-aineisto ja nimitys

Vanhimmat aluetta tarkasti kuvaavat kartat ovat vuoden 1846 pitäjänkartat sekä vuosien 1847–1848 tiluskartat (pitäjänkartat 1846a-b, Ståhlberg 1847–1848).

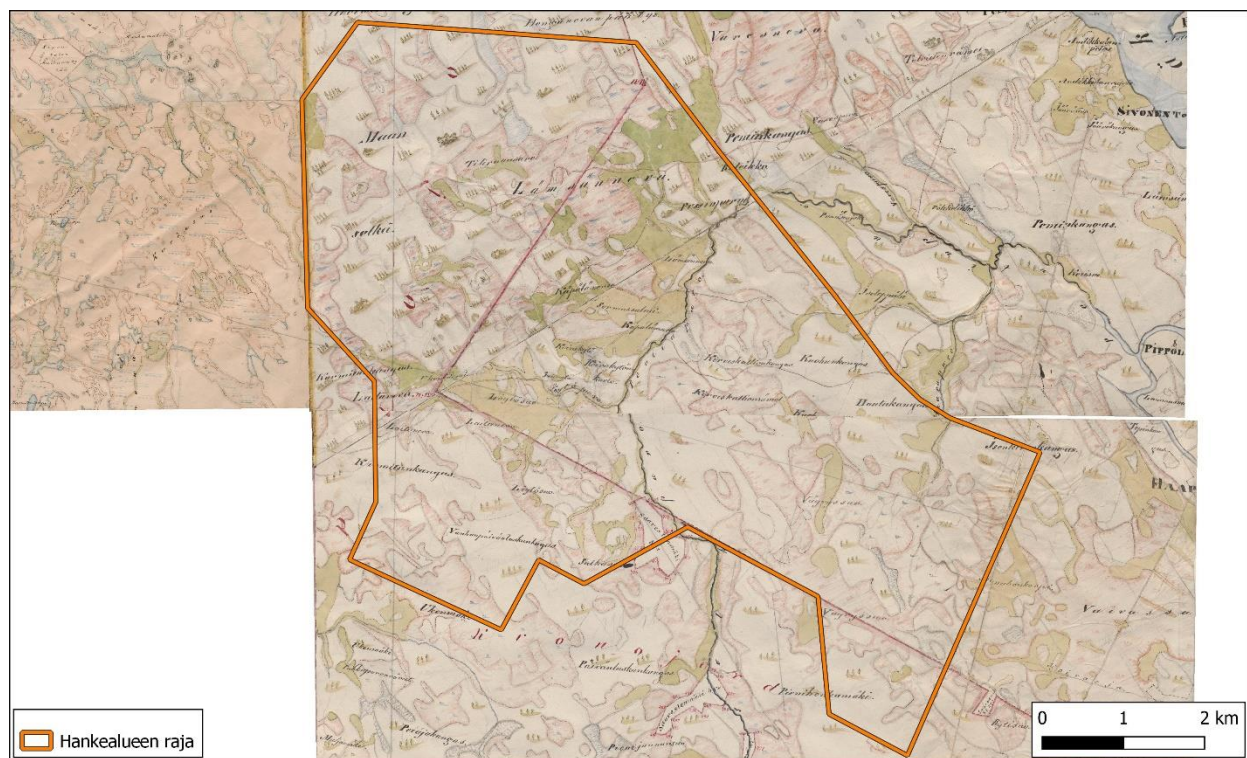
Näissä alueelle ei ole kuvattu merkittävää maankäyttöä. Lähin asutus on joidenkin kilometrien päässä alueen itärajasta Vuolijokivarressa ja Honkamäellä sekä hieman kauempana Oulujärven rannalla. Hankealueelle merkityistä osista osaa on varmasti hyödynnetty suoniittinä. Lisäksi alueelle on merkitty joitain polkuja tai talviteitä.

Alueen läpi kulkee myös Vuolijoen kylän ja valtionmaan raja, jonka kaksi taitetta käytiin maastossa tarkastamassa vanhojen rajamerkien varalta. Nykyään alueen pohjoisreunalla

oleva kolmen kunnanrajan risteys on myöhäinen eikä näy vielä pitäjänkartoilla (1846c).

Alueelta löytyy paljon tervahautoihin viittaavaa nimitystä. Luoteislaidalla sijaitsevat Hautakangas, Hautasuo ja Pieni Hautasuo. Alueelta ei kuitenkaan havaittu tervahautoja laserkeilausaineistossa eikä tällaisiin törmätty maastotarkastuksessa. On mahdollista, että kankaalla sijainneet tervahaudat ovat tuhoutuneet soranotossa.

Sen sijaan alueen eteläosissa sijaitsevalle Hautakankaalle on merkitty maastokartalle runsaasti tervahautoja. Näistä hankealueelle osuu yksi (kohde 12). Pitäjänkartalla Hautakankaaksi on lisäksi nimetty Mustikkakankaan itäpuolinen matala kangas, jonka pohjoislaidalta löydettiin yksi tervahauta (kohde 11).

Kuva 4. Hankealue 1846 pitäjänkartoille asemoituna (Pitäjänkartta 1846a-c).

Kuva 5. Suuri osa hankealueesta oli ojitettuja soita ja kankaita. Ne ovat todennäköisesti muistuttaneet aikanaan kuvan ojittamatonta maisemaa. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 6. Maastonpiirteet olivat pääosin loivia. Kuva: Arttu Tokoi.

4. Inventointikohteet

4.1. Aiemmin rekisteröidyt arkeologiset kohteet

1. Kajaani, Maaselänkangas 2

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000029929

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaumat, kivirakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7118951 E 489422 (tervahauta)

N 7118944 E 489405 (alakohde: kiuas)

Korkeus: 173 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Kelola-Mäkeläinen 2015

Paikalla on suuri selkeäpiirteinen tervahauta. Kokonaishalkaisija on 20 m. Vallit ovat 5 m leveydeltään. Selkeäpiirteinen halssi on lounaan puolella. Pituutta tällä on noin 6 m.

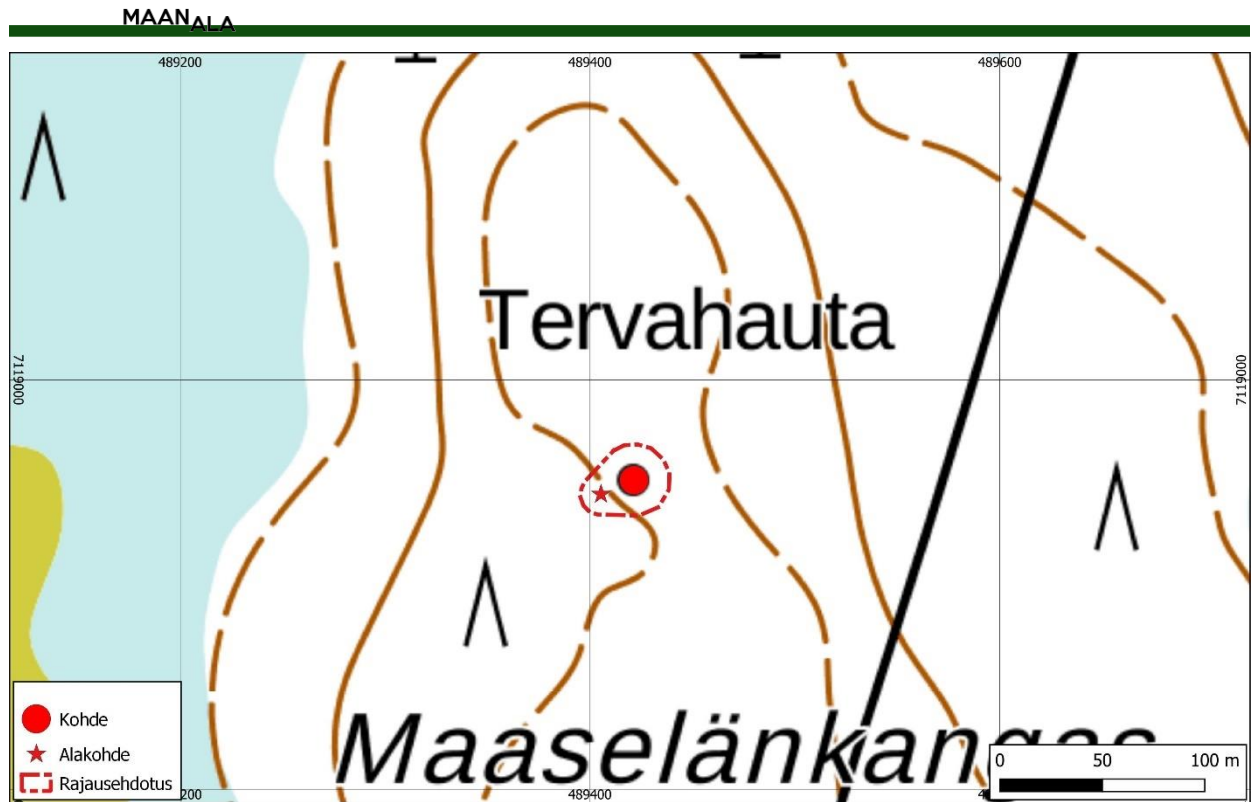
Noin 14 m itään tervahauman vallista havaittiin inventoinnissa pieni kasa hiiltä ja hiekkaa. Halkaisijaltaan kasa on noin metrin.

Tervahauman vierestä löydettiin lisäksi aiemmin tuntematon kiviaka, todennäköinen kiuas. Se sijaitsee tervahauman lounaispuolella noin 5 m vallin reunasta ja 9 m halssin suulta.

Kyseessä on matala 2,5 x 2 x 0,3 m kiviaka. Matalan kasa oli ulkomuodoltaan varsin epämääräinen, ja sen tarkemmaksi selvittämiseksi pinnalla olevaa vajaan 10 cm paksuista irtosta turvekerrosta kuorittiin hieman sivuun. Näin haluttiin selvittää tulisiko kohde sisällyttää tervahauman rajaukseen. Ennestään tervahauta oli rekisterissä pistemäisenä.

Pääosa kasan kivistä on halkaisijaltaan 10–20 cm, mutta joukossa on paljon myös pienempää alle 10 cm:n kokoista kiveä ja joitain suurempia 40 cm:n kiviä. Kivet eivät ole selkeästi nokeentuneita, mutta ulkomuodon, kivimateriaalin ja sijainnin perusteella kyse on todennäköisesti kiukaasta.

Kivikaasta itään halssille päin on matala, mahdollisesti hieman suorakulmainen, painanne. Kiukaaseen liittynyt rakennus on mahdollisesti sijainnut tässä.

Kuva 7. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 8. Kiuas etualalla ja tervahauta taustalla. Lounaasta. Kuva: Arttu Tokoi.

2. Kajaani, Maaselänkangas 3

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000029930

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat, kivirakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7118611 E 489427 (tervahauta)

N 7118586 E 489373 (alakohde: kiuas)

Korkeus: 172 m mpy

Löydöt: –

Aiemmat tutkimukset: Kelola-Mäkeläinen 2015

Tervahauta sijaitsee aivan soramontun par-
taalla, mutta on säilynyt pääosin eheänä. Sora-
monttu kiertää valjeja pohjois- ja luoteispuo-
lilla. Itse valliin on kaivettu vain yksi pieni kai-
vanto pohjoislaidalla.

Tervahauta on kokonaishalkaisijaltaan noin 22
m. Valli on osittain matala ja epämääräinen,
osin selkeäpiirteinen. Leveyttä on 4–6 m. Halssi
on selkeä ja osoittaa etelään. Valli levenee tällä
kohtaa halssia reunustavaksi ulkonemaksi.

Tervahaudasta 60 m lounaaseen löydettiin uu-
tena alakohtena suuri tervapirtin kiuas. Mi-
toiltaan tämä oli 3 x 2 x 0,7 m. Muoto oli pit-
känomainen, mahdollisesti hieman suorakul-
mainen. Turvekerroksen peittämät kivet olivat

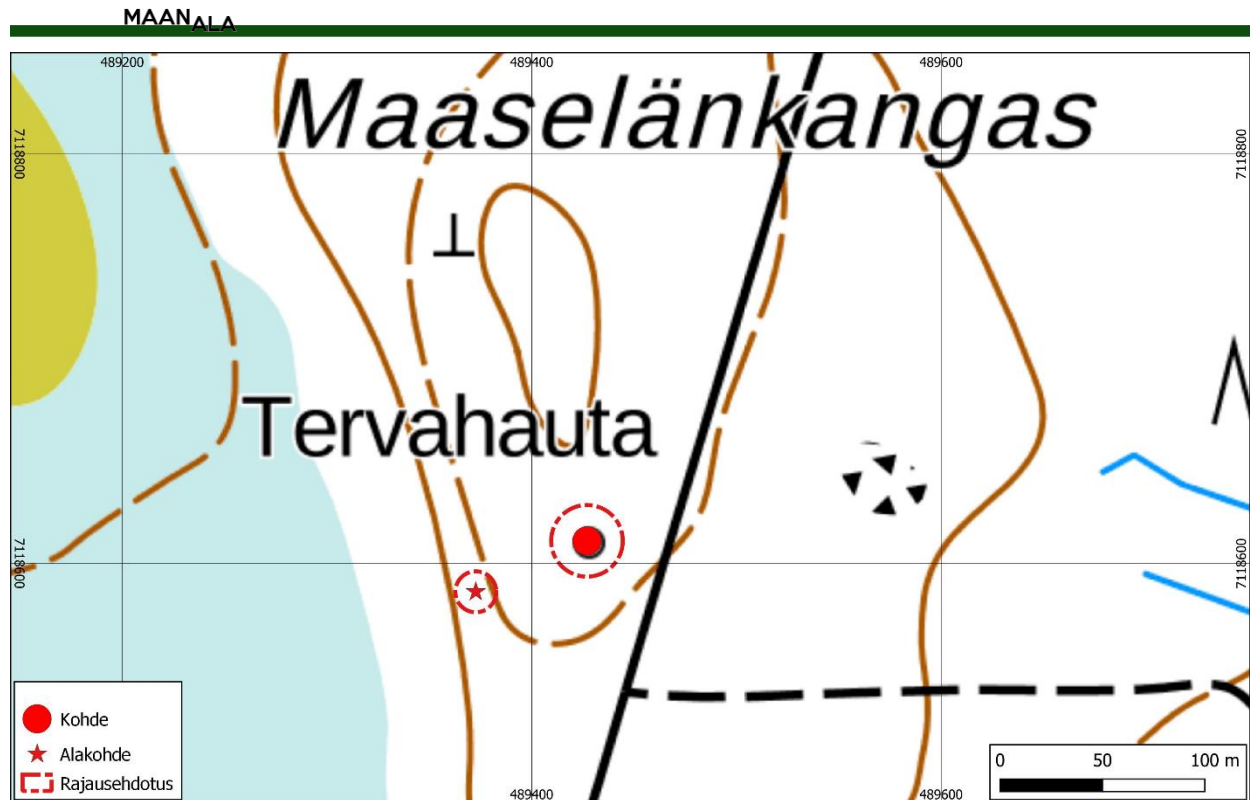
nokeentuneita. Suurimmat kivet olivat halkai-
sijaltaan jopa 50 cm, mutta valtaosa oli kool-
taan 10–20 cm.

Suunnaltaan kiuas on pohjoisluoteesta etelä-
kaakkoon. Kiukaan länsipuolelta tavattiin pai-
koin jopa 10 cm vahvaa nokikerrosta. Nokista
maata havaittiin läheltä kiuasta myös sen poh-
jois- ja eteläpuolilta. Havaintojen ja maaston
perusteella kiukaaseen liittynyt rakennus olisi
voinut jatkua kiukaasta luoteeseen ja hieman
lounaaseen päin ja se on mahdollisesti palanut.
Varmuutta tästä ei kuitenkaan saatu.

Pirtti on sijoitettu lähelle suon laitaa, ja lähis-
töltä löytyy sopivia vesipaikkoja.

*Kuva 9. Tervapirtin kiuas sijaitsee harvassa nuo-
ressa metsässä. Osa kivistä näkyy pinnalle, mutta
päältä puhdistettiin lisäksi hieman siihen kerty-
nyttä kariketta yms. kohteen havaitsemisen helpot-
tamiseksi. Etelästä. Kuva: Arttu Tokoi.*

Kuva 10. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 11. Kuvassa etualalla lapion takana sorakuopan reuna. Tervahaudan painanne näkyy keskellä taustalla. Pohjoisesta. Kuva: Arttu Tokoi.

3. Kajaani, Päivänlasku

Muinaisjäännösrekisterin kohde 1000029958

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7114865 E 491495

Korkeus: 170 m mpy

Löydöt: –

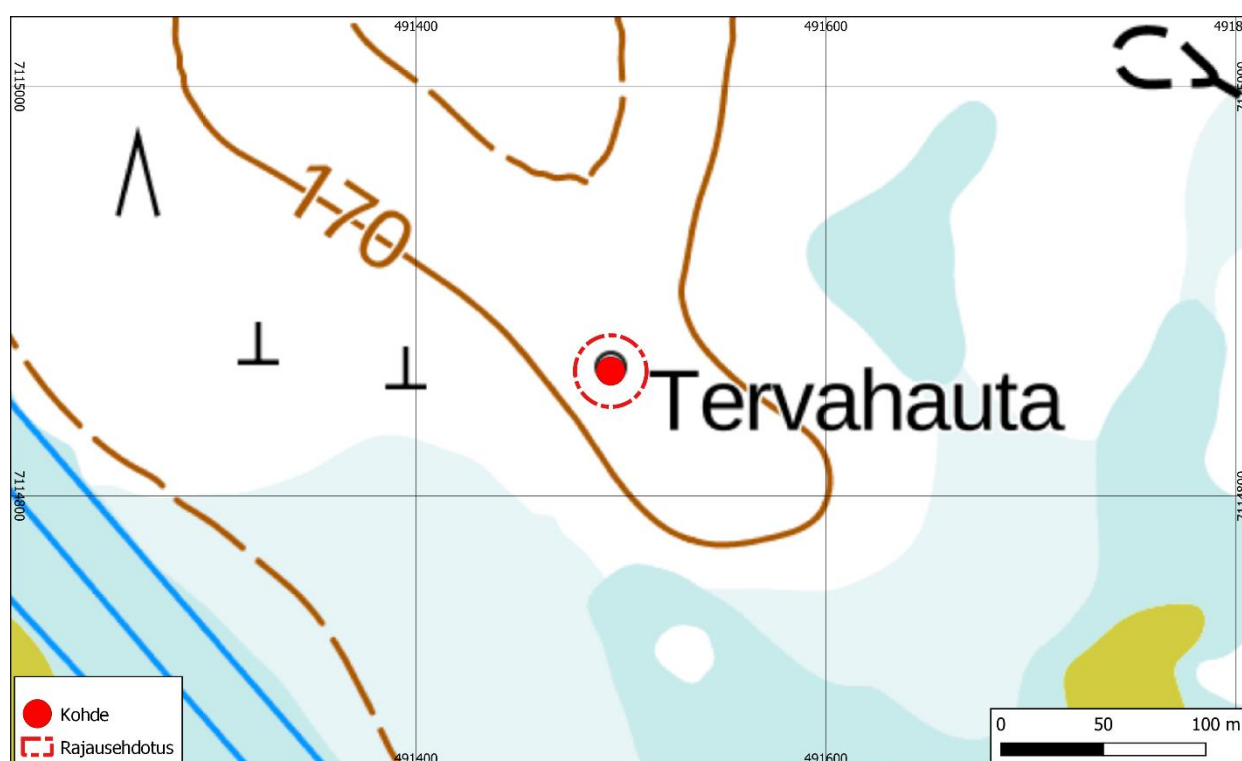
Aiemmat tutkimukset: Kelola-Mäkeläinen 2015

Tervahauta sijaitsee aivan hankealueen rajalla Päivänlaskun eteläkärjessä. Se on kokonaishalkaisijaltaan noin 19 m ja vallien leveys on 3 m. Vallit ovat suhteellisen matalat, eikä hauta siksi erotu erityisen vahvasti ympäristöstään. Itse hautapainanne on kuitenkin syvä, jopa 2 m, ja

pohja on terävä suppilomainen. Tervahaudan vallien ulkopuolella on matalia ojamaisia painanteita.

Halssi on pohjoisen puolella. Se erottuu vallissa huomattavan terävänä kaivantona, mikä voisi mahdollisesti viitata hieman nuorempaan ikään. Kaivanto on pohjalta suorakulmainen ja tasapohjainen. Leveys on noin 50 cm. Kaivanto myös jatkuu käytännössä koko vallin läpi. Halsikaivanto jatkuu haudan ulkopuolelle noin 5 m ja sitä reunustavat matalat vallit.

Tervapirtin kiuasta ei etsinnöistä huolimatta löydetty. Tähän voi vaikuttaa se, että näkyvyys viereisessä taimikossa oli huono. Hautaan liittyvä asumus olisi todennäköisimmin sijainnut kohteen itä tai eteläpuolella sijaitsevien soiden laidassa, sillä täältä on löydettävissä vesipaikkoja.

Kuva 12. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 13. Keskellä oleva tervahauta erottuu kuvassa hieman heikosti. Lounaasta. Kuva: Arttu Tokoi.

4.2. Aiemmin rekisteröimättömät arkeologiset kohteet

4. Kajaani, Pylkäs

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat, kivirakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7119659 E 490816 (tervahauta)

N 7119622 E 490834 (alakohde: kiuas)

N 7119663 E 490840 (alakohde: tervahiekka-kasa)

Korkeus: 152 m mpy

Löydöt: –

Paikalla on suuri tervahauta, joka on vaurioitunut metsänaurauksessa. Tervahaudan kokonaishalkaisija on jopa 25 m ja vallit ovat noin 5 m leveät.

Kolme syvään aurattua ojaa menee tervahaudan läpi, eli valli on vaurioitunut 6 kohdasta. Haudan keskiosa on sen verran syvällä, etteivät auraukset ole vahingoittaneet kohdalla olevia rakenteita. Tervahaudan pohjalla on 25 cm hiilisen mustan hiekan kerros, minkä alta tavattiin tervan kovettama hiekkakerros.

Halssi on idän puolella. Halssin ydinosa on säästynyt auraukselta. Tästä itään mahdollisesti jatkunut kaivanto valleineen on tuhoutunut suurelta osin aurauksessa ja siitä on jäljellä vain pieniä osia.

Vaurioista huolimatta tervahauta erottuu selkeästi ympäristöstään korkeine valleineen ja syvine painanteineen. Lisäksi rakenteen keskeiset osat kuten halssi ja silmä ovat säilyneet.

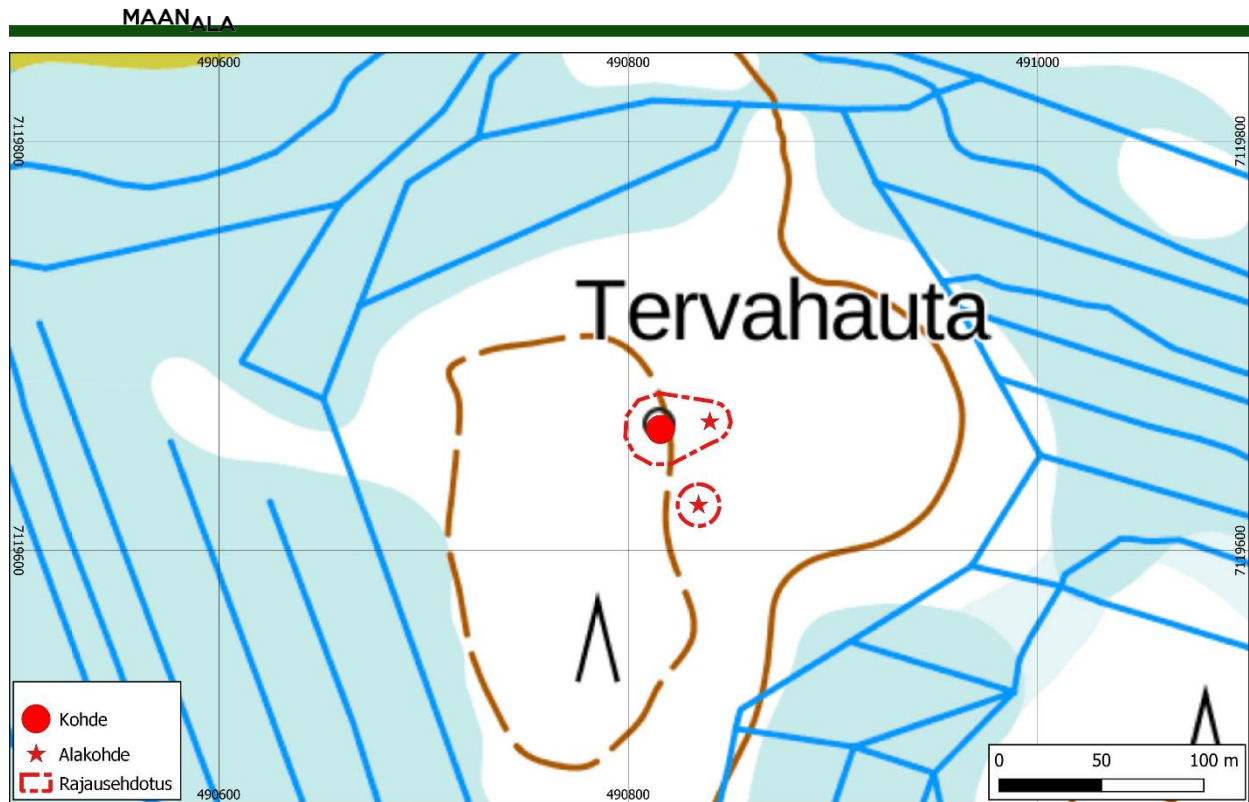
Halssin itäpuolella on auraukselta säästynyt suuri 3 x 2 x 1 m turpeen peittämä kasa mustan tervan kovettaman hiekan kappaleita. Mielenkiintoinen ja hieman epätavallisempi löytö kertoo todennäköisesti haudan pitkästä käytöstä. Kovaa tervahiekkaa on ehkä piikattu käyttökerrojen välillä pois halssista ja haudan silmästä, missä tämä on hankaloittanut tervanjuoksu-tusta. Kappaleet on kasattu lähelle halssia.

Halssin suulta noin 35 m etelään on suuri tervapirtin kiuas. Mitoiltaan tämä on 2,5 x 2,5 x 0,6–0,7 m. Muoto on hieman suorakulmainen. Kivet ovat selvästi nokisia. Pääosa on halkaisijaltaan 10–20 cm.

Kiuas on säilynyt nähtävästi täysin ehjänä vain 4 m leveällä kannaksella ojien välissä. Maaston perusteella kiukaaseen liittynyt rakennus on ehkä ollut lounas–koillinen-suuntainen, sillä maa laskee kaakon suuntaan. Rakennus lienee ollut sen verran suuri, että sen jäännökset ovat voinut säilyä osittain, vaikka ojat ovat leikanneet sen halki. Suurempaan pirttiin viittaa kiu-kaan koko sekä se, että suuren tervahaudan poltto lienee vaatinut hieman isomman miesjoukon.

Kohteen eteläpuolitse kulkee pitäjänkartalla polku. Viereinen suoniitty on tunnettu Pylkäs-nimellä (NA: Aino Marttila 1983: Pylkäs).

Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella.

Kuva 14. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Eteläisempi tähti merkitsee kiuasta. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 15. Aurausten vaurioittamaa tervahaudan valliä. Kaakosta. Kuva: Arttu Tokoi.

*Kuva 16. Kiuas on säilynyt aurausten keskellä. Oikeassa reunassa näkyy aurattua ojaa. Pohjoisesta.
Kuva: Arttu Tokoi.*

5. Kajaani, Saunala

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7117617 E 491857 (tervahauta)

N 7117608 E 491836 (alakohde: hiilikasa)

Korkeus: 145 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee noin 30 m Löytösuontien lounaispuolella heti pienemmän metsätien reunassa. Paikalla on kokonaishalkaisijaltaan noin 20 m laajuinen tervahauta. Vallit ovat noin 4 m leveät. Tervahauta erottuu suhteellisen korkeine valleineen selkeästi ympäristöstään. Vallien ympärillä on eri kokoisia painanteita. Haudan pohjalta noin 15 cm nokisen hiekkakerroksen alta tavattiin tervan kovettama hiekkakerros.

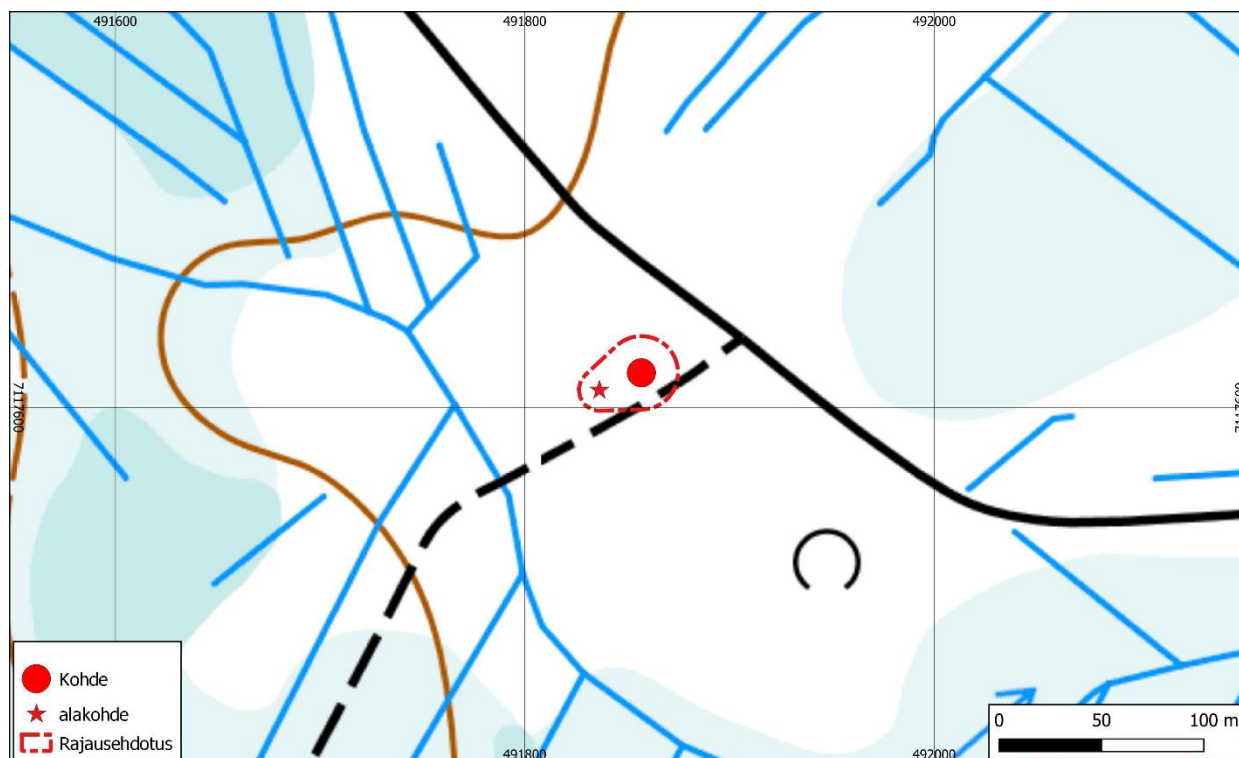
Selkeäpiirteinen halssi on koilliseen. Halssi ei jatku juuri vallin reunoja pidemmälle, mutta sen jatkona on noin 8 m pituinen matala ojanne.

Tervahaudan lounaispuolella 14 m vallilta on turpeen peittämä hiilikasa. Kasa on halkaisijaltaan noin 4 m ja korkeudeltaan 1 m.

Tervapirtin jäännöksiä etsittiin lähiympäristöstä tuloksetta. Löytösuontien toisella puolen on märkä suopaikka, joka olisi voinut toimia vesipaikkana. Halssilta katsoen sopiva asumuksen paikka olisi tässä tapauksessa jäänyt tien alle. Pirtin paikka olisi voinut mahdollisesti sijaita myös paikalta vajaa sata metriä lounaaseen virranneen nykyisin ojitetun Löytöpuron varsilla.

Pitäjäkartalle on merkitty paikan kautta kulkeva talvitie. Lisäksi kartalla on paikalle merkitty hieman epäselvä nimi, joka lienee lähinnä ”Saunala”. Tämä viittaisi todennäköisesti paikalla sijainneeseen tervanpolttajien saunaan.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 17. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 18. Saunalan tervahauta. Pohjoisesta. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 19. Kohteen sijainti merkitty punaisella täplällä vuoden 1846 pitäjänkartalle. Kartan taitoksen kohdalle osuva paikannimi voi olla Saunala.

6. Kajaani, Sulkapuro

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat, kivirakenteet/kiukaat

Ajoitus: historiallinen

N 7116303 E 492996 (a: tervahauta)

N 7116325 E 492974 (b: alakohde: kiuas)

N 7116323 E 493053 (c: alakohde: tervahauta)

N 7116272 E 493071 (d: alakohde: tervahauta)

N 7116310 E 492976 (e: alakohde: hiilikasat)

N 7116237 E 493004 (f: alakohde: hiekkakuoppa)

Korkeus: 145 m mpy

Löydöt: –

Kohde käsittää tervapirtin jäännöksen, kolme tervahautaa ja näihin liittyviä rakenteita. Kohde sijaitsee Sulkapuron molemmille törmille.

Tervapirtin jäännös (kartalla b) on kohteista luoteisin. Se sijoittuu pienen Sulkapuron laskevan puron törmälle. Paikalla on kiuas ja kerroksia ilmeisesti palaneesta pirtistä. Kiuas on jäänyt ajouralle metsän harventamisen aikaan, mutta säilynyt renkaiden välissä ehjänä.

Kiusrakenteen päältä siivottiin hakkuutähteitä, ja kiviä otettiin hieman esiin irtonaisen turvekerroksen alta kivikasan tarkemmaksi selvittämiseksi. Havaittiin, että kivet ovat nokisia ja rapautuneita. Kiviaines on suhteellisen pientä. Halkaisijaltaan kivet ovat pääosin 10–20 cm, mutta joukossa on myös pienempiä. Halkaisijaltaan kiuas on noin 130 cm.

Kiukaan ympäristössä on eri vahvuisia noki- ja maakerroksia lukuun ottamatta lännen puolta. Itäpuolella noensekaista hiekkaa on paikoin jopa 10 cm vahvuudelta. Selvin nokimaa-alue rajoittuu arviolta noin 3 m kiukaan kaakko- ja luoteispuolelle sekä tästä noin 8 m koilliseen kiuas mukaan lukien. Koillispäässä on tällä

kohtaa kaksi matalaa pitkänomaista painannetta luode–kaakko-suunnassa.

Nokikerros liittyy mahdollisesti palaneeseen pirttiin ja painanteet ovat mahdollisesti sen päätyseinän kohdalla. Muutama metri kiuasta pohjoiskoilliseen on lisäksi noin 1 x 1 x 0,3 m kuoppa, jonka pohjalla nokimaata.

Pirtille valittu paikka sijaitsee noin 20 m lähimmän tervahaudan vallilta ja muutama metri rantatörmän reunasta. Puron varressa 15 m päässä on hyvä vesipaikka. Paikalla on selvästi ollut puro jo ennen ojittamista. Pirtin paikka on valittu ilmeisesti vesipaikan perusteella, sillä varsinaisen Sulkapuron ranta on selvästi tätä märempi ja kauempana törmiltä.

Alueen suurin tervahauta (a) sijaitsee pirtin paikalta 20 m kaakkoon. Se on kokonaishalkaisijaltaan 22 m ja vallit ovat 5 m levyiset. Massiiviset vallit ovat korkeat ja keskuspainanne on syvä. Matala ojanne kiertää vallien ulkolaitaa. Tervahaudan pohjalta havaittiin noin 15 cm kerros hiekkaa, joka oli osin nokisen mustaa ja osin hieman puhtaampaa ruskean väristä. Näiden alla oli kova tervahiekkakerros.

Halssi on itäkoillisessa alarinteen puolella. Kai-vanto on vallin juuressa noin 2 m syvä. Halssi ei jatku juuri vallin ulkopuolelle, mutta valli on paksumpi kohdalla.

Kuva 20. Tervapirtin kiuas törmän laidalla lapion vasemmalla puolella. Kaakosta. Kuva: Arttu Tokoi.

Tervahaudan luoteispuolella on kaksi hiilikasaa (e). Pohjoisempi on halkaisijaltaan noin 4 m ja korkeudeltaan 1,5 m. Eteläisempi on halkaisijaltaan 2,5 ja korkeudeltaan 1 m. Tervahaudasta kaakkoon on suuri noin 14 x 9 x 1 m maanottoalue, jota ei laskettu muinaisjäänneksen rajaukseen.

Tervahaudalta 60 m etelään on syvä pyöreä kuoppa (f). Halkaisijaltaan tämä on 4 m ja syvyydeltään 1,3 m. Sijainnin perusteella se liittyy todennäköisesti tervahautoihin. Kyse voi olla kesken jääneestä tervahaudasta, tai sitten paikalta on tuotu maata suurelle tervahaudalle.

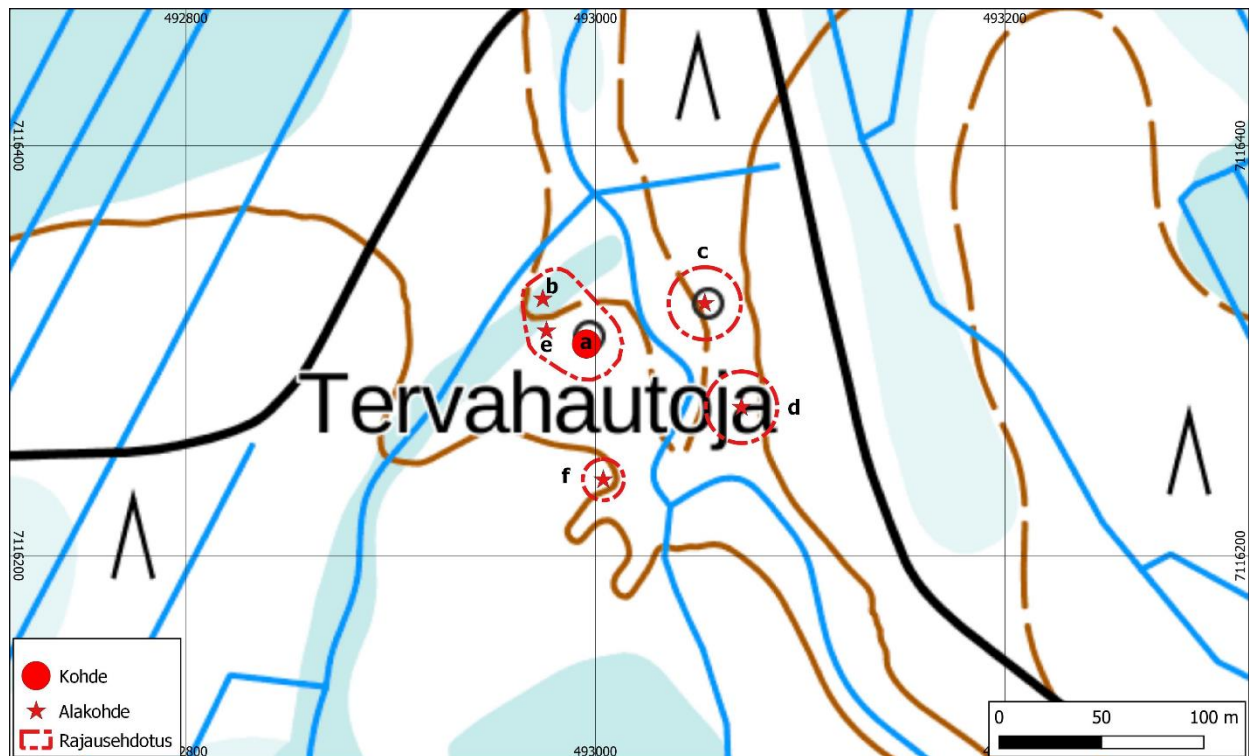
Sulkapuron itäpuolella olevista tervahautoista pohjoisempi (c) on tehty rantatörmän yläpään, mutta se on tästä huolimatta rakennettu varsin korkeaksi. Tervahauta on kokonaishalkaisijaltaan noin 12 m. Vallit ovat 1–2 m leveät ja noin 1 m korkeat. Vallien ulkoreunat ovat hyvin jyrkät, lähes kohtisuorat, ja keskuspainanteen laidat lähtevät laskemaan melkein

suoraan reunoilta. Keskeltä hauta on syvä suppilomainen. Haudan pohjalta tavattiin noin 25 cm ruskeaa hiekkaa, jossa oli vain harvakseltaan hiiliä. Tämän alla oli tervan kovettama hiekkataso. Halssi on törmän alarinteessä lännen puolella. Tervahaudan ympäristössä oli joitain kuoppia ja painanteita.

Kolmas tervahauta (d) on tästä noin 50 m etelään. Kokonaishalkaisijaltaan se on noin 11 m. Pohjalta tavattiin noin 15 cm nokinen hiekkakerros, jonka alta löytyi puhdas pohjamaahiekka. Halssi on alarinteessä pohjoisluoteen puolella. Tervahauta on kaivettu rinteen yläpään rantatörmäseen, ja vallit ovat pienet ja kapeat. Ympärillä on matalia turpeenottopainanteita.

Kaikki tervahaudat sijaitsevat Sulkapuron rantatörmillä. Puroa olisi mahdollisesti voitu käyttää tervatynnyreiden kuljettamiseen tulva-aikaan.

Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella.

Kuva 21. Kohteiden sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 22. Jyrkkävallinen tervahauta (c) Sulkapuron itäpuolella. Idästä. Kuva: Arttu Tokoi.

Kuva 23. Sulkapuron länsipuolen tervahauta (a) kuusikon keskellä. Kiuas (b) lapion oikealla puolen. Hiilikasat (f) näkyvät kauempana kiukaan takana. Luoteesta. Kuva: Arttu Tokoi.

7. Kajaani, Hanhiaro 1

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäänneksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7118995 E 493920

Korkeus: 138 m mpy

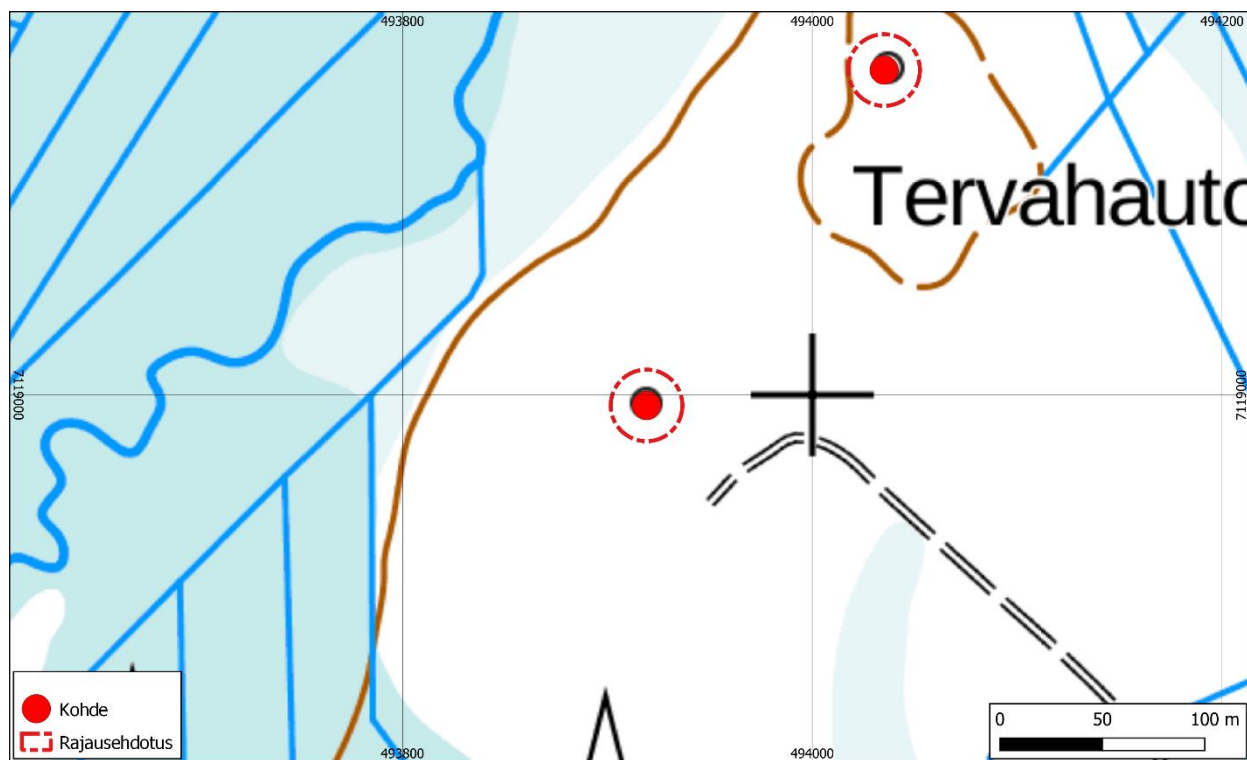
Löydöt: –

Kohde sijaitsee Hanhiaron ja Pentinpuron välisellä kankaalla. Pentinpuro virtaa kohteen luoteispuolella noin 140 m päässä. Paikalta on noin kilometrin matka sekä Kämpälämurrontielle

että koillisen puolella kulkevalle voimalinjalle. Alueella kasvaa nuorta sekametsää moreenipohjalla.

Tervahaudan pohjakaava on pyöreähkö. Kokonaishalkaisija on 11 m ja syvyys 0,5 m. Valli on selvä ja korkeudeltaan 1 m. Haudan pohja on laakea. Kairanäytteessä oli hiiltä, mutta ei huuhtoutumiskerrosta. Halssi on purolle länteen.

Tervahautakohde *Hanhiaro 2* on tästä 200 m koilliseen. Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella.

Kuva 24. Kohde kartassa keskellä. Tästä koilliseen on kohde Hanhiaro 2. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 25. Tervahauta Hanhiaro 1. Kuva: Hannu Poutiainen.

8. Kajaani, Hanhiaro 2

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7119159 E 494036

Korkeus: 137 m mpy

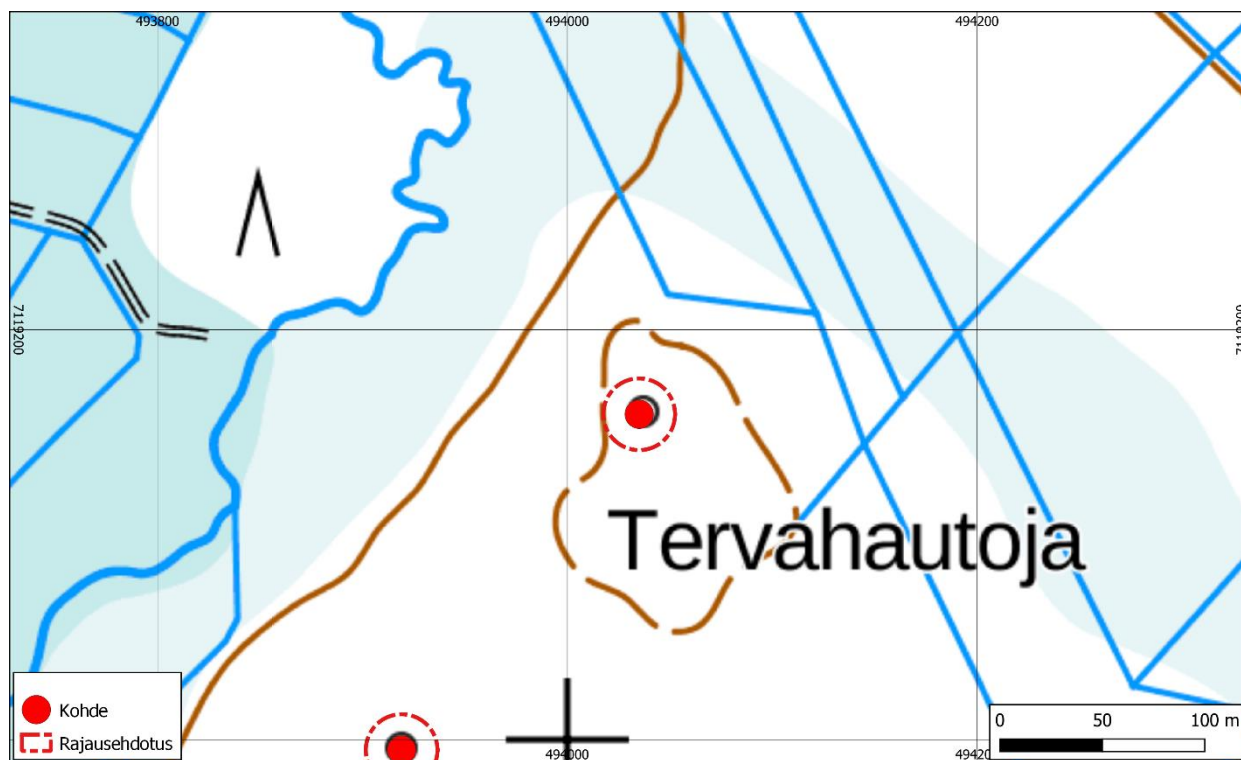
Löydöt: –

Kohde sijaitsee Hanhiaron ja Pentinpuron välisellä kankaalla. Pentinpuro virtaa

luoteispuolella noin 140 m päässä. Alueella kasvaa nuorta sekametsää moreenipohjalla.

Tervahaudan pohjakaava on pyöreähkö. Kokonaishalkaisija on 10 m ja syvyys 1 m. Valli on matala ja haudan pohja on loivasti suppilomainen. Kairanäytteessä oli hiiltä, mutta ei huuhtoutumiskerrosta. Selvää halssia ei näkynyt.

Tervahautakohde *Hanhiaro 1* on tästä 200 m lounaaseen. Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella.

Kuva 26. Kohde kuvassa keskellä. Alalaidassa näkyy lähikohde Hanhiaro 1. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 27. Tervahauta Hanhiaro 2. Kuva: Hannu Poutiainen.

9. Kajaani, Kirveskallionkangas

Uusi kohde – ehdotetaan merkittäväksi muinaisjäännösrekisteriin poistettuna kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7118222 E 494082

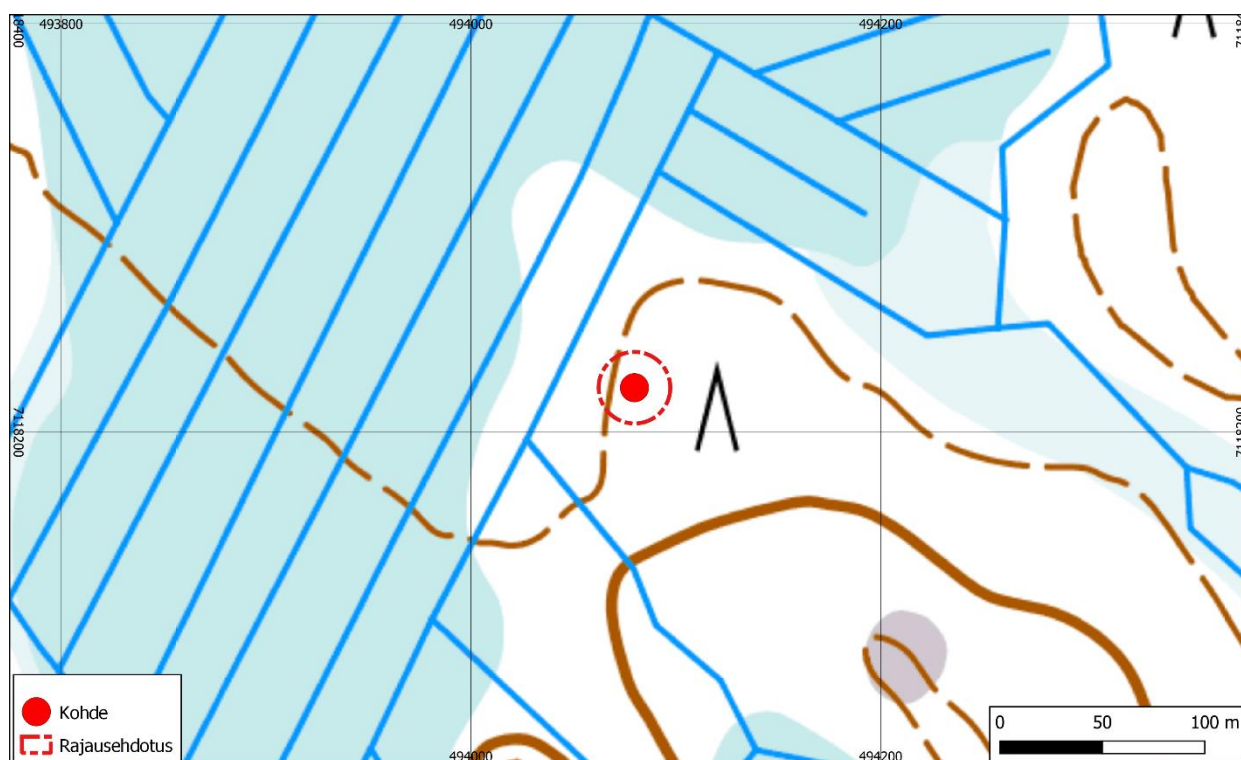
Korkeus: 138 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee suon lipeillä Kirveskalliolta noin 500 m pohjoiskoilliseen. Kangasalue on merkitty pitäjänkartalle Kirveskallionkankaana.

Tervahauta on täysin tuhoutunut metsänaurauksessa ja metsänojituksessa.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 28. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 29. Tuhoutunut tervahauta. Kuvassa ojituksen ja metsänaurauksen jälkiä. Kuva: Hannu Poutiainen.

10. Kajaani, Kuohunkangas

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7118084 E 495434

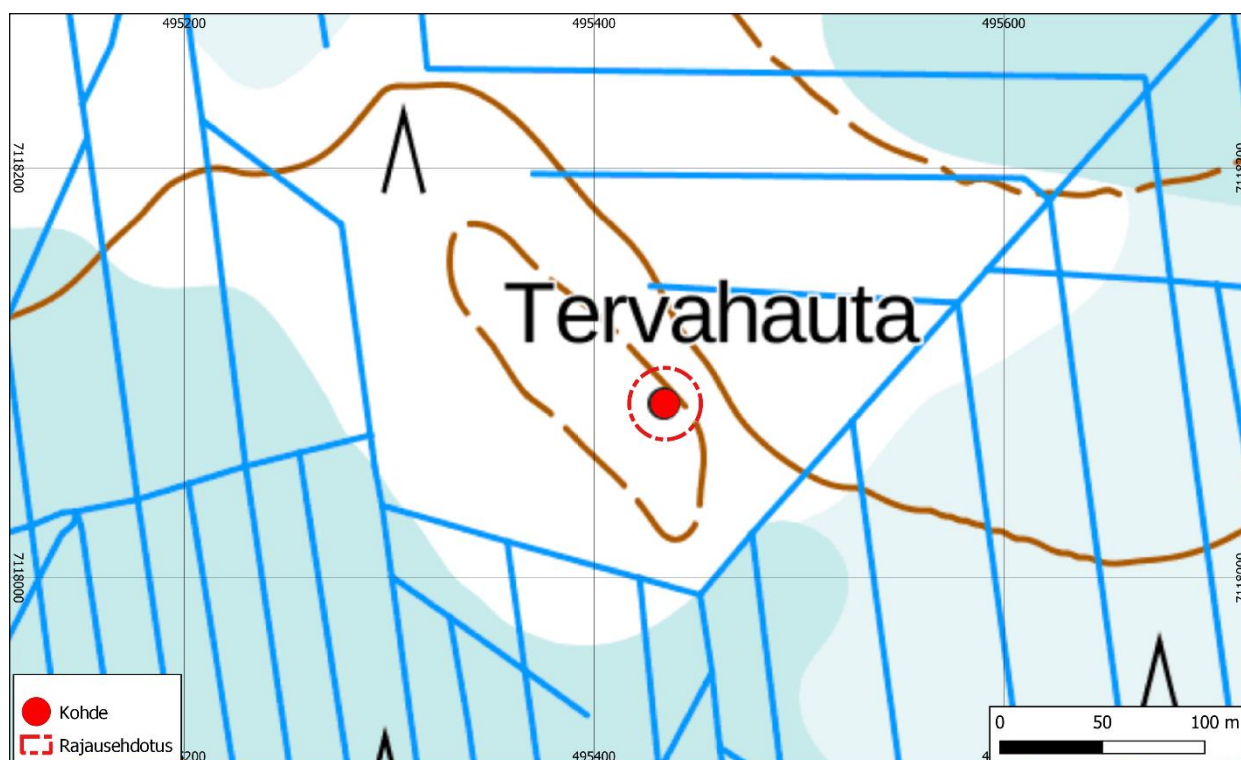
Korkeus: 137 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Ylä-Leppälämpuron ja Kuohuntien välisellä alueella, tiestä 550 m luoteeseen. Paikalla kasvaa nuori mäntyvaltainen metsä sorakumpareella.

Tervahaudan pohjakaava on pyöreähkö. Kokonaishalkaisija on 12 m ja syvyys 1 m. Valli on selvä ja haudan pohja on loivasti suppilomainen. Kairanäytteessä oli hiiltä, ei huuhtoutumiskerrosta. Halssi on suolle itäkaakkoon.

Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella. Alue on tunnettu *Kuohunkankaana* pitäjänkartalla (myös NA: Aino Marttila 1983: Kuohu).

Kuva 30. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 31. Kuohunkankaan tervahauta. Kuva: Hannu Poutiainen.

11. Kajaani, Haarapuron Hautakangas

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7117610 E 496216

Korkeus: 142 m mpy

Löydöt: –

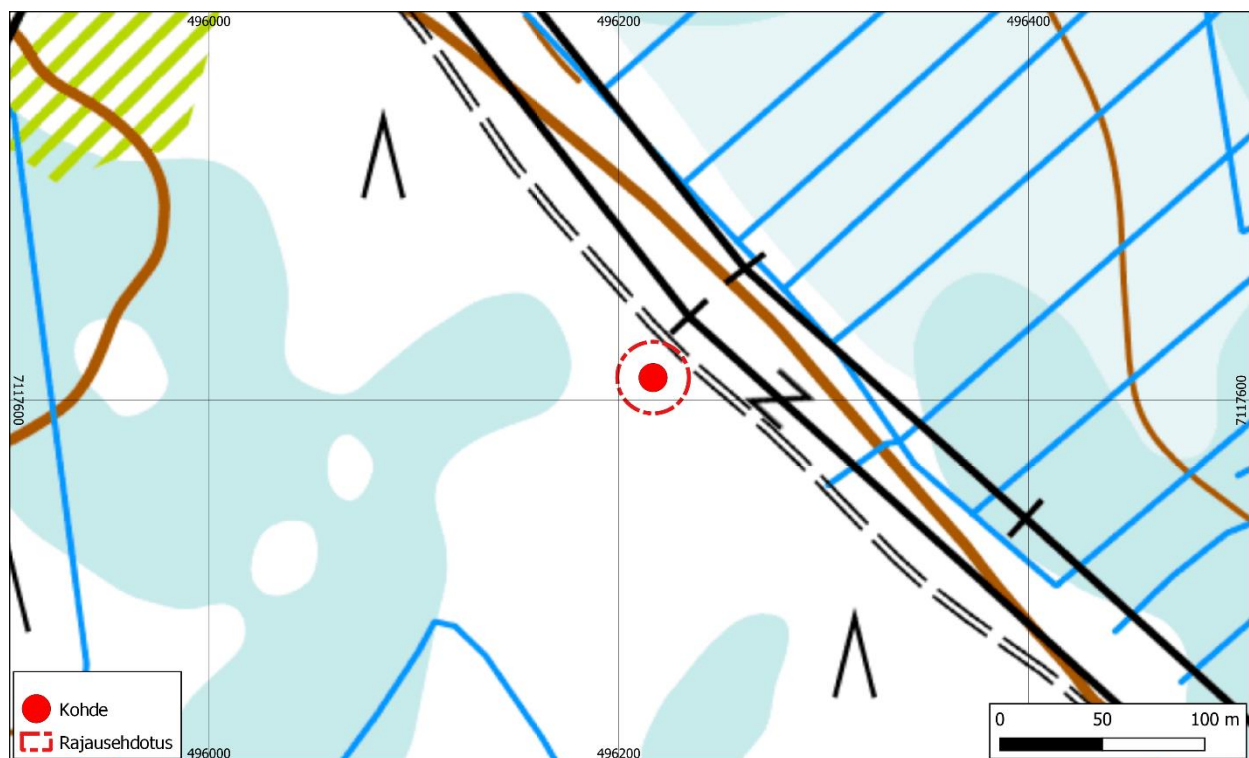
Kohde sijaitsee Leppälänsuon ja Väyryssuon välisellä hiekkakankaalla Kuohuntieltä 350 m kaakkoon. Tervahauta on aivan voimajohtolinjan vieressä sen lounaispuolella. Paikalla kasvaa nuorta mäntymetsää.

Tervahaudan pohjakaava on pyöreähkö.

Kokonaishalkaisija on 16 m ja syvyys 0,5 m. Valli on matala ja haudan pohja on laakea. Kai-
ranäytteessä todettiin hiiltä, mutta ei huuhtoutumiskerrosta. Halssi on sähkölinjalle päin eli koilliseen.

Pitäjäkartalla matala kangas, jossa kohde sijaitsee, on merkitty *Hautakankaaksi*. Nimi viittaa mahdollisesti juuri tähän tervahautaan. Kankaan itäpuolitse kulkenut Haarapuro on sittemmin hävinnyt ojituksissa.

Kohde tarkastettiin laserkeilausaineistosta tehdyn havainnon pohjalta.

Kuva 32. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 33. Hautakankaan tervahauta. Kuva: Hannu Poutiainen.

12. Kajaani, Honkamäen Hautakangas

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7114254 E 495548

Korkeus: 157 m mpy

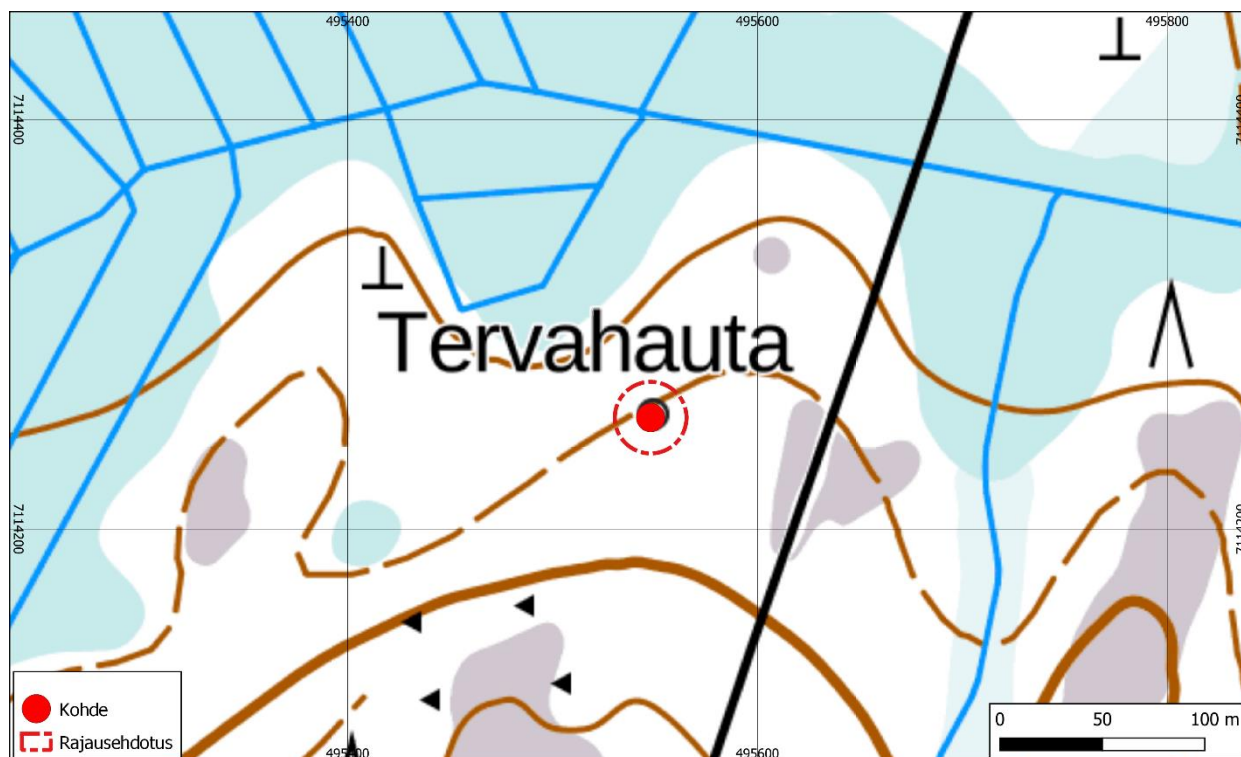
Löydöt: –

Kohde sijaitsee Hautakankaan pohjoisreunalla Väyryssuon laidalla 85 m Väyryssuontiestä länteen. Paikalla kasvaa havupuuvaltainen sekametsä moreenipohjalla, ja siellä on hiljattain tehty harvennushakkuu.

Tervahaudan pohjakaava on pyöreähkö. Rakenteen kokonaishalkaisija on 10 m ja syvyys 1 m. Valli on selvä ja haudan pohja on laakea. Kairanäytteessä oli hiiltä, ei huuhtoutumiskerrosta. Selvää halssia ei näkynyt. Luultavasti se oli jäänyt osin ajouran alle eli siten olisi alarintteeseen suolle päin.

Maastokartan Hautakangas on pitäjänkarttaan merkitty nimellä Pienihonkamäki. Hautankaalla on Maanmittauslaitoksen maastotietokannassa varsin paljon tervahautoja, joista muut jäävät kuitenkin hakealueen ulkopuolelle.

Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella.

Kuva 34. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 35. Tervahaudan vallia ja keskiosaa. Kuva: Hannu Poutiainen.

13. Kajaani, Isoaho

Uusi kohde – ehdotetaan rekisteröitäväksi kiinteänä muinaisjäännöksenä

Tyyppi: työ- ja valmistuspaikat/tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

N 7115018 E 496656

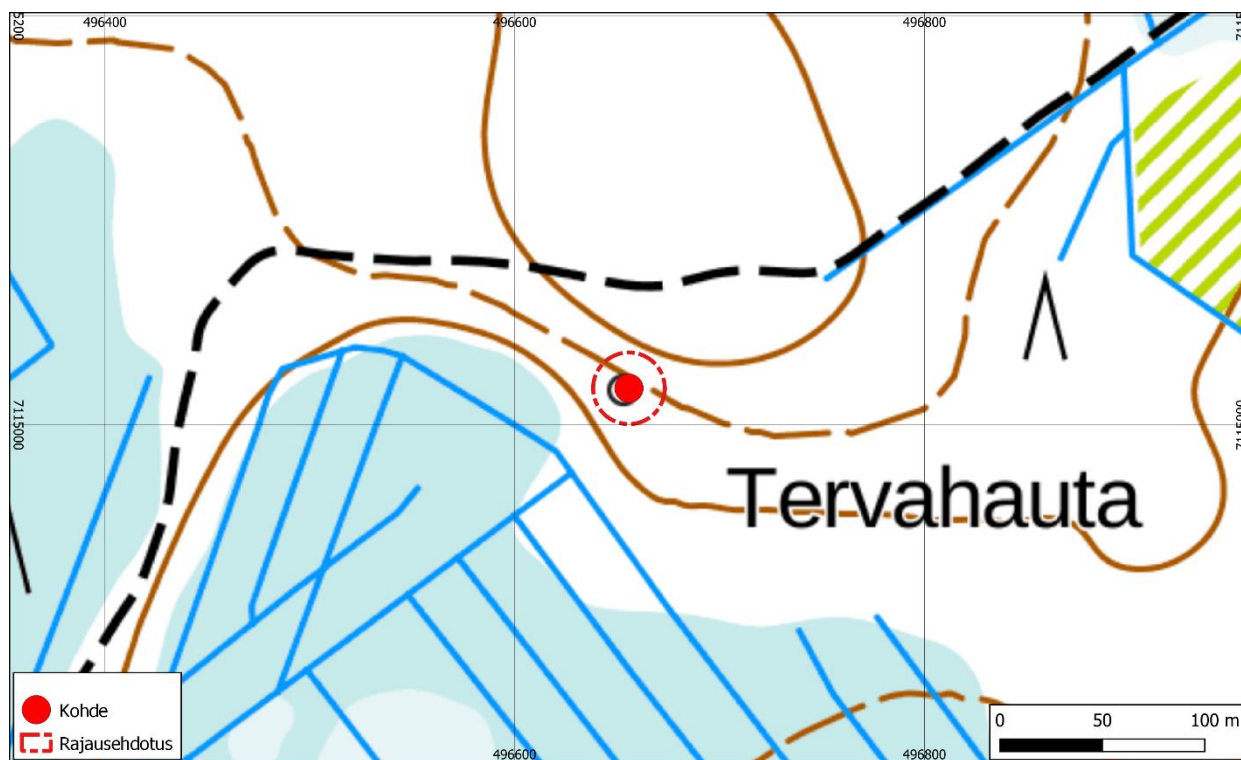
Korkeus: 155 m mpy

Löydöt: –

Kohde sijaitsee Isoahon eteläosassa lähellä Jänissuon reunaa, puoli kilometriä Rytikorventiestä länteen. Paikalla kasvaa sekametsä hiekkaisessa maaperässä.

Tervahaudan pohjakaava on pyöreähkö. Se on kokonaishalkaisijaltaan 18 m ja syvyydeltään 1–1,5 m. Valli on selkeäpiirteinen ja 1–1,5 m korkea. Haudan pohja on laakea. Kairanäytteessä todettiin hiiltä, mutta ei huuhtoutumiskerrosta. Halssi on suolle länteen.

Kohde paikannettiin Maanmittauslaitoksen maastotietokannan tietojen perusteella.

Kuva 36. Kohteen sijainti ja rajausehdotus. Pohjakartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 37. Kuvassa näkyy halssi ja vallia. Kuva: Hannu Poutiainen.

5. Yhteenveto tutkimuksen tuloksista

Inventoinnissa tarkastettiin kolme ennestään tunnettua muinaisjäännöstä, jotka olivat säilyneet ennallaan. Kahden tervahautakohteen yhteydestä löydettiin uusina alakohteina tervapirtin paikkoja.

Inventoinnissa löydettiin yhteensä 10 uutta arkeologista kohdetta. Kaikki ovat tervahautoja sekä näihin liittyviä rakenteita kuten tervapirtin jäännöksiä. Yksi kohteista oli niin pahoin vaurioitunut, että se ehdotetaan rekisteröitäväksi suojelusta poistettuna kiinteänä muinaisjäännöksenä. Asia jää kuitenkin museoviranomaisen ratkaistavaksi. Muut ovat muinaismuistolain suojaamia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

Osaan kohteista liittyy useita rakenteita. Niinpä ennestään tunnetut kohteet mukaan lukien alueella on yhteensä 15 tervahautaa ja 4 tervapirtin kiuasta, joiden lisäksi dokumentoitiin muita rakenteita ja painanteita tervahautojen ympäristöstä.

Yksikään kohteista ei osu suoraan suunnitellulle voimalanpaikalle. Tiestön ja muun rakentamisen suunnittelussa kohteet on kuitenkin huomioitava. Esimerkiksi kohteet 1, 3 ja 4 voivat osua lähelle rakennettavaa tiestöä valitusta linjasta riippuen.

Oulussa 13.4.2023

Arttu Tokoi

Arkeologi, FM

Maanala Oy

6. Lähteet

Nimiarkisto (NA)

Aino Marttila 1983. Nimistökeräys. Nimiarkisto, Kotimaisten kielten keskus.

Raportit

Kelola-Mäkeläinen, H. 2015. *Kajaani kulttuuri-perintöinventointi 2015*. Metsähallitus.

Kartat

Pitäjänpitää 1846a. *Vuolijoki (Säräisniemi) 3413 11 + 08*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpitää 1846b. *Vuolijoki (Säräisniemi) 3413 12 + 09*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Pitäjänpitää 1846c. *Pyhäntä 3413 09*. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto, Kansallisarkisto.

Ståhlberg, Benjamin 1847–1848. *Manamansalo och Vuolijoki Samfällighet i Paldamo Socken, Kajana Härad och Uhleåborgs Län upprättad enligt Högvederbörligt förordnande År 1847/1848*. Vaala 1-III. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Kansallisarkisto.